

2017. GADA STARPTAUTISKAIS ZIŅOJUMS PAR RELIĢIJAS BRĪVĪBU PASAULĒ. LATVIJA

Kopsavilkums

Satversme nosaka, ka ikvienai personai ir tiesības uz “domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību”, kā arī norāda, ka baznīca ir atdalīta no valsts. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem astoņām “tradicionālajām” reliģiskajām grupām ir tādas tiesības un privilēģijas, kādu nav citām grupām. Reliģiskajām organizācijām, kas valstī reģistrētas mazāk par desmit gadiem, katru gadu ir jāpārreģistrējas. Pārskata gada laikā pārreģistrējās trīsdesmit reliģiskās organizācijas, savukārt sešas organizācijas reģistrējās pirmo reizi. Pārskata gadā vairāki augsta ranga politiķi savās runās iestājās pret antisemitismu un arī piedalījās vairākās holokausta upuru piemiņas ceremonijās.

16. martā apmēram 250 cilvēku, tai skaitā 10-15 SS veterāni un trīs Saeimas deputāti no politiskās partijas “Visu Latvijai” piedalījās ikgadējā gājienā, kurā tika pieminēti latvieši, kas Otrā pasaules kara laikā nacistiskās Vācijas “Waffen SS” rindās cīnījās pret padomju armiju. Policija apcietināja piecas personas, kas piedalījās protestā pret gājieni. Gājiena organizētāji skaidroja, ka gājiens ir veltījums neatkarības cīnītājiem, nevis nacisma slavināšanas pasākums. Vairākas grupas, tai skaitā Simona Vīzentāla centrs arī šogad nosodīja gājieni. Ebreju un musulmaņu kopienas locekļi ziņoja par antisemitiskiem un pret musulmaņiem vērstiem naida runas gadījumiem internetā.

ASV vēstniecība ar Latvijas valdības amatpersonām, tai skaitā Ārlietu ministrijas, Tiesībsarga biroja un Reliģisko lietu pārvaldes pārstāvjiem apsprieda ebreju kopienas īpašumu restitūcijas, reliģiskās iecietības un holokausta izglītības nozīmīgumu. Vēstniecība ar tādu nevalstisko organizāciju (NVO) kā Latvijas Cilvēktiesību centrs un dažādu reliģisko grupu pārstāvjiem, piemēram, vecticībniekiem, ebreju kopienu, Jehovas lieciniekiem un musulmaņiem pārrunāja to lomu reliģiskās iecietības veicināšanā. Vēstniecība finansēja divus projektus, kuru mērķis ir risināt holokausta jautājumus.

I daļa. Reliģijas demogrāfiskie aspekti

Saskaņā ar ASV valdības aplēsēm Latvijas iedzīvotāju skaits ir 1,9 miljoni (2017. gada jūlija dati). Saskaņā ar Tieslietu ministrijas (TM) datiem lielākās konfesijas ir luterāņi (37%), Romas katoļi (18%) un Latvijas pareizticīgie kristieši (19%), no šīm konfesijām pareizticīgie kristieši pārsvarā ir krieviski runājošie iedzīvotāji, savukārt 24% iedzīvotāju nepieder nevienai konfesijai. Latvijas Pareizticīgā baznīca ir autonoma Austrumu pareizticīgā baznīca Maskavas Patriarhāta pārraudzībā.

Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 4873 personas sevi identificē kā piederīgas ebreju tautībai, savukārt Ebreju draudžu un kopienu padome uzskata, ka ebreju kopienai piederošo personu skaits ir starp 6000 un 8000. Latvijas Islāma kultūras centrs ziņo, ka valstī ir apmēram 1000 musulmaņu, savukārt TM ikgadējā ziņojumā par reliģiskajām organizācijām un to aktivitātēm ziņo par 295 musulmaņu kopienas biedriem. Citu reliģisku grupu vidū, kuras veido mazāk nekā 5% no iedzīvotāju skaita, ir baptisti, pentakosti, septītās dienas adventisti, vecticībnieki, evaņģēliskās ticības kristieši, metodisti, kalvinisti, un Pēdējo dienu svēto Jēzus Kristus baznīcas piekritēji (mormoņi).

II daļa. Valdības nostāja attiecībā uz reliģijas brīvību

Tiesiskā struktūra

Satversme nosaka, ka ikvienai personai ir tiesības uz „domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību”, kā arī paredz, ka „baznīca ir atdalīta no valsts”. Satversme pieļauj reliģiskās pārliecības uzskatu paušanas ierobežojumus gadījumos, kad tie apdraud sabiedrības drošību, labklājību, tikumību, demokrātisko valsts iekārtu un citu pilsoņu tiesības. Normatīvie akti astoņām “tradicionālajām” reliģiskajām grupām – luterāņiem, katoļiem, Latvijas pareizticīgajiem kristiešiem, vecticībniekiem, baptistiem, metodistiem, septītās dienas adventistiem un jūdaistiem – piešķir noteiktas tiesības un privilēģijas, kādas netiek piešķirtas citām reliģiskām grupām, tostarp tiesības pasniegt reliģijas mācību valsts skolās un tiesības reģistrēt laulību, nesaņemot Tieslietu ministrijas izdotu civillaulības apliecību. Minētās astoņas grupas ir arī vienīgās reliģiskās organizācijas, kas pārstāvētas valdības Garīgo lietu padomē, kas ir saskaņā ar likumu izveidota konsultatīva iestāde, ko vada premjerministrs un kas sasauca speciālas sanāksmes, lai apspriestu un sniegtu ieteikumus par reliģiskiem jautājumiem. Minētajiem ieteikumiem nav normatīvo aktu spēks.

Attiecības starp valsti un katru no minētajām astoņām reliģiskajām grupām nosaka speciāli likumi. Citu reliģisko grupu tiesības un darbību regulē vispārējs likums par reliģiskām organizācijām.

Lai gan varas iestādes nepieprasa reliģisko grupu reģistrāciju, likums piešķir reģistrētām reliģiskām organizācijām zināmas tiesības un privilēģijas, tostarp juridisko statusu, kas nepieciešams īpašumtiesību reģistrēšanai un finanšu darījumu veikšanai, tiesības pieteikties reliģisko ēku restaurācijas finansējumam, kā arī nodokļu atlaides ziedotājiem. Reģistrācija piešķir reliģiskajām organizācijām tiesības praktizēt reliģiskas darbības slimnīcās, cietumos, un armijas daļās un noturēt reliģiskus rituālus tādās sabiedriskās vietās kā parki un laukumi, ja saņemta attiecīgās pašvaldības atļauja. Likums paredz, ka astoņas tradicionālās reliģiskās grupas var baudīt minētās tiesības un privilēģijas, un tām nav nepieciešama minētā reģistrācija.

Neregistrētām reliģiskām organizācijām nav juridiskā statusa, tām nevar piederēt īpašums, tām nav atļauts veikt finanšu darījumus un saņemt ar nodokļiem neapliktus

ziedojumus. Tās nedrīkst praktizēt reliģiskas darbības slimnīcās, cietumos un armijas daļās, kā arī noturēt dievkalpojumus sabiedriskās vietās bez īpašas atļaujas. Likums paredz naudas sodu gadījumos, kad neregistrēta grupa veic kādu no minētajām darbībām.

Likums nosaka, ka, lai reģistrētu draudzi, reliģiskajā grupā jābūt vismaz 20 biedriem vecumā no 18 gadiem. Personas, kam piešķirts īslaicīgās uzturēšanās statuss, piemēram, patvēruma meklētāji un ārvalstu vēstniecību darbinieki, reģistrācijas nolūkos var tikt skaitīti kā organizācijas biedri tikai tiem atļautajā uzturēšanās periodā. Reģistrējoties reliģiskajai grupai jāiesniedz statūti, kuros minēti tās mērķi un uzdevumi, visu biedru saraksts (biedru vārds, uzvārds, personas kods un paraksts), to personu vārdi, kuras pārstāvēs reliģisko organizāciju, organizācijas dibināšanas sapulces protokols, apliecinājums, ka biedri balsojuši par statūtiem un tos apstiprinājuši, atbildīgās revīzijas komisijas sastāva saraksts (personu vārds, uzvārds, personas kods un amata nosaukums). Revīzijas komisija atbild par organizācijas finanšu pārskatu sagatavošanu un statūtu ievērošanas kontroli. TM lemj, vai reģistrēt reliģisko grupu kā draudzi. Ministrijai ir tiesības noraidīt reģistrācijas pieteikumu, ja tā uzskata, ka reģistrācija apdraud cilvēktiesības, valsts demokrātisko iekārtu, kā arī sabiedrības drošību, labklājību vai tikumību. Grupas, kurām atteikta reģistrācija, var apstrīdēt šo lēmumu tiesā.

Desmit vai vairāk vienas ticības vai konfesijas draudzes, kuru biedru skaits kopā ir vismaz 200 personu un kurām ir pastāvīgas reģistrācijas statuss, var veidot reliģisku savienību vai baznīcu. Tikai tās reliģiskās grupas, kurām ir reliģiskās savienības, individuāla uzņēmuma vai fonda statuss, var dibināt teoloģijas skolas vai klosterus. Likums neļauj vienlaikus reģistrēt vairāk nekā vienu reliģisko grupu attiecīgajā ticības virzienā vai konfesijā vai vairāk nekā vienu reliģisko grupu ar tādu pašu vai līdzīgu nosaukumu. Piemēram, likums neļauj nevienai citai reliģiskai grupai kā vienīgi Latvijas Pareizticīgajai baznīcai reģistrēt savā nosaukumā vārdu "pareizticīgs". Neatkarīgas pareizticīgo grupas, piemēram, vecticībnieki, ir reģistrēti kā atsevišķas reliģiskas savienības.

Likums nosaka, ka reliģiskām grupām, kas reģistrētas mazāk nekā pirms 10 gadiem, ik gadu ir jāpārreģistrējas. Pārreģistrējoties ir nepieciešams iesniegt TM sagatavotu reliģiskās grupas iepriekšējā gada darbības izvērtējumu, turklāt grupai ir jāiesniedz visi tie paši dokumenti, kas tiek prasīti, reģistrējoties pirmoreiz.

Normatīvie akti nosaka, ka visām tradicionālajām un reģistrētajām reliģiskajām organizācijām ik gadu līdz 1. martam Tieslietu ministrijai ir jāiesniedz gada pārskats par to aktivitātēm un mērķiem. Tām papildus ir jāsniedz arī cita informācija, tai skaitā ziņas par draudzes biedru skaitu, mācītāju skaitu, novadīto laulību un citu ceremoniju skaitu, reliģiskās grupas pārvaldes un finanšu struktūru.

Likums paredz kriminālsodu par naida runu un naida kurināšanu, pamatojoties uz reliģisko piederību, taču pieprasa tiesas noteiktus juridiskus pierādījumus par būtiska kaitējuma nodarīšanu. Sods par šādu pārkāpumu svārstās no sabiedriskā darba līdz pat 10 gadiem ieslodzījumā. Reliģisku iemeslu dēļ veikts noziegums ir uzskatāms par

vainu pastipriņošu apstākli.

Valsts piešķir finansējumu reliģijas un ētikas nodarbībām valsts skolās. Lai organizētu ticības mācības stundas, skolai jāsaņem vismaz 10 audzēkņu vecāku atļauja; ja tāda netiek saņemta, skolēni apgūst vispārējo ētiku. Lai pārliecinātos, ka piedāvātais ticības mācības kurss nepārkāpj apziņas brīvību, mācību programmu pārbauda Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) Valsts izglītības satura centrs. Pirmo līdz trešo klašu valsts skolu skolēniem ir jāizvēlas starp ticības mācību par vienu no astoņām tradicionālajām konfesijām un ētiku, bet, sākot no ceturtās klases, ticības mācība ir integrēta izvēles priekšmetā “Ētika un sociālās zinātnes”. Ja ir pieprasījums, skolas var pasniegt reliģijas vēsturi. Valsts finansētajās mazākumtautību skolās skolēni var brīvprātīgi apmeklēt nodarbības par „konkrētajai nacionālajai minoritātei raksturīgo reliģiju”. Citas netradicionālās reliģiskās grupas, kurām nav savu valsts finansētu mazākumtautību skolu, var pasniegt ticības mācību tikai privātskolās. Valsts skolās piedāvāto ticības mācības kursu saturs var variēt, sākot no konkrētās reliģijas mācības, ko pasniedz baznīcas apstiprināti un valdības sertificēti pasniedzēji (parasti tiek piedāvāts jaunāko klašu skolēniem), beidzot ar nekonfesionālu kristīgo mācību vai vispārēju pārskatu par galvenajām pasaules reliģijām, ko pasniedz diplomēti, reliģisko grupu ieteikti un Izglītības un zinātnes ministrijas apstiprināti pedagogi (parasti tiek piedāvāts vecāko klašu skolēniem).

Ar likumu ir izveidots neatkarīgs tiesībsarga birojs, kura uzdevums ir sekot līdzi cilvēktiesību ievērošanai valstī. Viens no tiesībsarga biroja uzdevumiem ir sadarbībā ar citām valsts iestādēm risināt reliģiskās diskriminācijas gadījumus. Lai gan tiesībsarga birojam nav tiesību saukt vainīgās personas pie atbildības, tās var sniegt ieteikumus citām valsts iestādēm veikt attiecīgās darbības. Tiesībsargu ieceļ parlaments.

Likums paredz, ka ārvalstu misionāri var saņemt uzturēšanās atļauju, tiem ir atļauts rīkot sanāksmes un sludināt tikai ar nosacījumu, ka šādu darbību veikšanai tās saņēmušas reģistrētu vietējo reliģisko organizāciju uzaicinājumu. Vīzu noteikumi pieprasa ārvalstu reliģiskajiem darbiniekiem uzrādīt uzaicinājuma vēstuli (parasti attiecīgās reliģiskās organizācijas) un vai nu ordinācijas apliecību, vai apliecinājumu par reliģisku izglītību, kas atbilst vietējam bakalaura grādam teoloģijā.

Valsts ir parakstījusi Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.

Valdības prakse

Visas trīsdesmit reliģiskās organizācijas, kuras iesniedza pieteikumu, pārskata gada laikā pārreģistrējās, turklāt Tieslietu ministrija apstiprināja sešas citas reliģiskās grupas, kuras pieteicās pirmreizējai reģistrācijai.

Prezidents Raimonds Vējonis un citas valsts augstākās amatpersonas, tai skaitā ministru prezidenta padomnieks juridiskajos jautājumos, prezidenta padomnieki juridiskajos jautājumos, Ārlietu ministrijas un Saeimas pārstāvji tikās ar ebreju kopienas

pārstāvjiem, lai pārrunātu īpašumu restitūciju. Tomēr, neraugoties uz sarunām, valdība neveica papildu darbības, lai atgrieztu īpašumu saskaņā ar 2009. gadā pieņemto Terezinas deklarāciju, kas paredz veikt pasākumus, lai sniegtu palīdzību un atlīdzību, kā arī pieminētu nacistu vajāšanas upurus. Viedokļi attiecībā uz atgriežamo īpašumu skaitu atšķīrās.

Latvijas Islāma kultūras centra (LIKC) jaunais lūgšanu centrs atkal netika atvērts. 2016. gadā Rīgas Pilsētas būvvalde teica, ka centrs nav atvērts, tāpēc ka nav izpildītas ugunsdrošības un citas drošības prasības, jo ir pieaudzis to personu skaits, kuras plāno izmantot šo ēku. LIKC vadītājs Hamza Jānis Luciņš apgalvoja, ka atlikšana ir nepamatota, taču tās risināšana nav prioritāte, tāpēc līdz pārskata gada beigām LIKC nebija izpildījis būvvaldes noteiktās prasības.

Saskaņā ar Drošības policijas gada pārskatu valsts iestādes turpināja novērot LIKC aktivitātes. LIKC vadītājs Luciņš atkal apgalvoja, ka neuzskata valdības uzraudzības aktivitātes par diskrimināciju vai LIKC biedru tiesību pārkāpumu.

Prezidents Raimonds Vējonis, kā arī citas valsts augstākās amatpersonas, to starpā Saeimas spīkere Ināra Mūrniece, ministru prezidents Māris Kučinskis un aizsardzības ministrs Raimonds Bergmanis piedalījās vai uzstājās ar runu holokausta piemiņas pasākumos, tai skaitā Starptautiskajā holokausta upuru piemiņas dienā, Latvijas holokausta piemiņas dienā un Rumbulas meža slaktiņa piemiņas pasākumā.

15. oktobrī vietā, kur 1941. gadā nacisti nodedzināja Bauskas sinagogu, Bauskas pašvaldība un Latvijas Ebreju draudžu un kopienu padome atklāja memoriālu “Sinagogas dārzs”. Ebreju kopiena ziņoja, ka pēc 15 gadu ilgiem neveiksmīgiem bijušajiem pašvaldības iestāžu pārstāvjiem adresētiem aicinājumiem izveidot memoriālu, pašreizējā pašvaldības administrācija pilnībā atbalstīja projektu un veicināja tā izpildi.

Latvijas valdība ir Starptautiskās Holokausta piemiņas alianses biedrs.

III daļa. Sabiedrības attieksme pret reliģijas brīvības ievērošanu

16. martā notika ikgadējais gājiens, kurā tika pieminēti latviešu leģionāri, kas Otrā pasaules kara laikā nacistiskās Vācijas “Waffen SS” grenadieru rindās cīnījās pret padomju Sarkano armiju. Gājienā piedalījās apmēram 250 cilvēku, to skaitā 10-15 SS veterāni, trīs Saeimas deputāti no politiskās partijas “Visu Latvijai”. Piedalījās arī protestētāji. Pasākuma organizētāji “Daugavas vanagi” raksturoja gājieni kā nacionālās identitātes piemiņas un neatkarības cīnītāju atceres pasākumu, nevis kā nacisma slavināšanu. Policija arestēja piecas personas, kuras piedalījās protestā pret gājieni. Tāpat kā iepriekšējos gados, arī šogad gājieni pamatīgi nosodīja vairākas grupas, tai skaitā Simona Vīzentāla centrs. Vācijas parlamenta deputāts Folkers Beks atbalstīja gājiena protestētājus, uzstājoties ar runu Latvijas Republikas vēstniecībā Berlīnē, kurā apgalvoja, ka “šajā gadskārtējā atceres pasākumā” holokausta upuri un izdzīvojušie “tiek

atkārtoti ievainoti”.

Rīgas ebreju kopienas vadītāja Gita Umanovska norādīja, ka tiešsaistes avotos tika konstatēti vairāki antisemitisma naida runas gadījumi, lielākoties kā ieraksti sociālajos medijos un ziņu komentāros, taču ne par vienu no tiem netika ziņots policijā. Viņa teica, ka antisemitiskā naida runa koncentrējas uz pieņēmumu, ka ebreji cenšas paņemt kaut ko, kas tiem nepieder. Piemēram, kādā mājaslapā bija atrodams šāds ieraksts: “Vai Latvijā ir kāds ebrejs? Ko viņi te dara un ko viņi grib? Lai viņi iet mājās.” Kādā citā mājaslapā, atsaucoties uz ebreju restitūcijas prasību, bija atrodams šāds teksts: “Viņi neko nav pelnījuši! Neviens nav vainīgs pie tā, ka viņi nokavēja pieteikšanās termiņu. Viņi domā tikai par savu personīgo labumu. Ebreji, kuriem kaut kas piederēja, nav tie paši Krievijas ebreji vai [ir] ebreji, kuri paši bija iesaistīti visās represijās...”.

LIKC vadītājs Luciņš arī norādīja uz naida runas gadījumiem internetā, lielākoties kā ieraksti sociālajos medijos un ziņu komentāros, kuri, kā viņš apgalvoja, ir galvenokārt saistīti ar negatīvo attieksmi pret musulmaņiem. Kā vēsta Luciņš, naida runas pamattēma galvenokārt ir islāma neatbilstība valsts sabiedrības iekārtai. Piemēram, kādā mājaslapā bija lasāms vēstījums: “Cik ilgi viņi [musulmaņi] šo turpinās? Man jau ir apnicis klausīties tajā, cik islāms ir labs utt.! Latvijai NAV VAJADZĪGS islāms, un mums nav šeit vajadzīgi musulmaņi!!!” Kāda cita ziņa vēstīja: “Es, personīgi, negribētu, ka mani bērni iet vienā skolā ar viņas bērniem... ES UZSKATU, KA LATVIJAI NAV VAJADZĪGS ISLĀMS, un ikvienam, kurš ir šīs reliģijas piekritējs, vajadzētu pārvākties uz ISLĀMA VALSTĪM.” Trešajā gadījumā kāds plakāts vēstīja: “Islāms ir nāves, pedofilijas un totalitārisma kults. Muhameds gulēja ar deviņgadīgu meiteni, cirta līdzilvēkiem galvas, nemitīgi karoja un pieprasīja pilnīgu paklausību, turklāt verdzība ir islāma norma.”

IV daļa ASV valdības politika un līdzdalība

ASV vēstniece Latvijā un citi ASV vēstniecības darbinieki ar valdības amatpersonām galvenokārt no Ārlietu un Izglītības ministrijas, kā arī ar Saeimas deputātiem regulāri diskutēja par nepieciešamību atdot ebreju kopienai tai atsavinātos īpašumus, par reliģiskās iecietības un holokausta izglītības nozīmīgumu.

Turklāt ASV vēstniecības darbinieki tikās ar ebreju kopienas, Jehovas lieciniekiem, romu kopienas pārstāvjiem, veticībniekiem un nevalstiskajām organizācijām, to skaitā Latvijas Cilvēktiesību centru un biedrību “Patvērums “Drošā māja””, lai apspriestu šo organizāciju bažas par reliģisko iecietību un pieņemšanu valstī.

Vēstniecība finansiāli atbalstīja piecu vēstures skolotāju, kuri piedalījās projektā “Rumbulas atbalss” (pirmā filma, kurā dokumentēta 25 000 Latvijas ebreju nogalināšana), braucienu uz ASV, lai piedalītos skolotāju apmācību programmā, kas veidota, lai veicinātu izglītību par holokaustu. Atzīmējot Starptautisko holokausta upuru piemiņas dienu, janvārī vēstniecība finansēja ceļojošo izstādi-projektu “NOT the Last

Butterfly” (“NE pēdējais tauriņš”), kura ietvaros ir izveidoti 1,5 miljoni tauriņu katram holokaustā nogalinātajam bērnam. Vēstniecības pārstāvji devās vizītē uz skolām, lai demonstrētu filmu par projektu un palīdzētu bērniem izveidot un krāsot tauriņus, un tajā pašā laikā iepazīstinātu viņus ar stāstiem par holokaustā bojā gājušajiem bērniem. Vēstniecības pārstāvji arī runāja ar vidusskolu studentiem par valsts holokausta vēsturi.

Vēstniecība finansēja grāmatas “Es izdzīvoju Rumbulā” otro izdevumu. Grāmata ir pirmās personas pieraksts par Rumbulas meža slaktiņu, kurā nacistu SS spēki un Latvijas palīgspēki nogalināja aptuveni 25 000 ebreju divās atsevišķās dienās 1941. gadā.